

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Sharqshunoslik. Востоковедение. Oriental Studies

SHARQSHUNOSLIK
ВОСТОКОВЕДЕНИЕ
ORIENTAL STUDIES

Jurnal websayti:

<https://orientalstudies.uz/index.php/os>

XITOIDA SIYOSIY MAFKURALARNING NAMOYON BO‘LISHI

*Javlon Abdazimov**Stajor tadqiqotchi,**Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti**Toshkent, O‘zbekiston**Email: abdazimovjavlon@gmail.com*

MAQOLA HAQIDA

Kalit so‘zlar: mafkura, mafkura siyosati, siyosiy munosabatlar, madaniyat, milliy qadriyatlar.

Annotatsiya: Xitoy madaniyatining qadimiy an‘analari bugungi kunga qadar davom ettirib kelinmoqda hamda eng zamonaviy g‘oyalari va texnologiyalari bilan yonma-yon shakllanayotgan mamlakatdir. Hozirgi kungacha milliy mafkura va g‘oyalarga sodiqlik ijtimoiy munosabatlarning barcha sohalarini qamrab olgan holda zamonaviy Xitoy milliy mentalitetiga xos xususiyatdir. Xitoy jahon sahnasida 4000 yillik tarix va madaniyatga ega bo‘lgan eng qadimiy davlatlardan biri sifatida namoyon bo‘ladi, bu esa uni xalqaro munosabatlarning bugungacha shakllangan doiralarida o‘ziga xos ishtirokchisiga aylantirdi. Integratsiya jarayonlarida nafaqat mintaqaviy, balki global miqyosda ishtirok etayotgan Xitoy doimiy tarzda globallashtirishga ta‘sir etuvchi kuchlardan bo‘lmoqda. Milliy o‘ziga xoslikni saqlash muammosi ko‘plab mamlakatlar uchun, ayniqsa aholisi ko‘p sonli turli etnik guruhlardan iborat bo‘lgan mamlakatlar uchun dolzarb bo‘lib qolmoqda. Milliy vatanparvarlik tuyg‘usi g‘oyalarni ommaviy ravishda tarqatish orqali xitoyda milliy qadriyatlarni saqlashga yaxshi ahamiyat qaratilmoqda.

REPRESENTATION OF POLITICAL IDEOLOGIES IN CHINA

*Javlon Abdazimov**Intern Researcher,**Tashkent State University of Oriental Studies**Tashkent, Uzbekistan*

ABOUT ARTICLE

Key words: ideology, ideology, political relations, values. politics, culture, national

Abstract: The ancient traditions of Chinese culture have been continued to this day and are being formed side by side with the most modern ideas and technologies. To this day, loyalty to the national ideology and ideas is a characteristic of the modern Chinese national mentality, covering all spheres of social relations. China appears on the world stage as one of the oldest countries with 4,000 years of history and culture, which has made it a unique participant in international relations that have been formed to this day. China, which participates in integration processes not only regionally, but also globally, is one of the forces that constantly influence globalization. The problem of preserving national identity is becoming urgent for many countries, especially for countries whose population consists of a large number of different ethnic groups. A sense of national patriotism through the mass dissemination of ideas is paying great attention to the preservation of national values in China.

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ПОЛИТИЧЕСКИХ ИДЕОЛОГИЙ В КИТАЕ

Жавлон Абдазимов

Стажер-исследователь,

Ташкентский государственный университет востоковедения

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: идеология, идеологическая политика, политические отношения, культура, национальные ценности.

Аннотация: Древние традиции китайской культуры продолжают и по сей день и формируются бок о бок с самыми современными идеями и технологиями. Верность национальной идеологии и идеям и по сей день является характеристикой современного китайского национального менталитета, охватывающей все сферы общественных отношений. Китай предстает на мировой арене как одна из древнейших стран с 4000-летней историей и культурой, что сделало его уникальным участником международных отношений, сложившихся по сей день. Китай, который участвует в интеграционных процессах не только на региональном, но и на глобальном уровне, является одной из сил, постоянно влияющих на глобализацию. Проблема сохранения национальной идентичности становится актуальной для многих стран, особенно для стран, население которых состоит из большого количества различных этнических

групп. Чувство национального патриотизма посредством массового распространения идей уделяет большое внимание сохранению национальных ценностей в Китае.

KIRISH

Xitoy millatining an'anaviy qarashlari qadimgi Yunoniston siyosiy tuzilishiga borib taqaladigan va ommaviy xarakterga ega bo'lgan klassik G'arb siyosatiga to'g'ri kelmaydi. Masalan, Xitoy an'analarda siyosiy hokimiyatning demokratligi kabi xususiyat, hokimiyatning "shamol" (feng – xitoycha, kaze – yapon tilida) ko'rinishidagi metaforik tasviri bilan ifodalanadi tabiiy jarayondir. Bunday tamoyil, bir tomondan, bo'ysunish elementini o'z ichiga oladi, ikkinchi tomondan, shamol kuchi o'zni bostirganidek, o'z-o'zidan paydo bo'ladigan va odamlarning junbushga keltiruvchi zo'ravonlik, o'zboshimchalikni o'z ichiga oladi. Bu kuch, agar istisno qilinmasa, har qanday holatda parda bilan qoplangan bo'ladi. Qadimgi "Xuay Nan-zi" risolasida (miloddan avvalgi II asr.) afsonaviy Shennun hukmronligini tasvirlab, shunday deyiladi: "Qirolning mavjudligi hamma joyda sezildi, lekin hech kim unga qarshi isyon ko'tarmadi. Jazolar bor edi, lekin ularni qo'llashning hojati yo'q edi. Qonunlar kam va yumshoq edi¹.

Xitoyning siyosatga tarixiy qarashida uchlik an'anasi - kuch, donolik va fazilat mavjud. Qudrat donolik bilan bog'liq bo'lib, u fazilatli hukmdordan keladi. Fazilatli boshqaruvning klassik usulini Konfutsiy shunday ta'riflaydi: "Ustoz aytdi: Agar qonun bilan hukmronlik qilsang, jazolash bilan ishlarni hal qilsang, xalq ehtiyotkor bo'ladi, lekin uyatni bilmaydi. Ezgulik asosida hukmronlik qilsang, an'analarga ko'ra qaror qilsang, xalq nafaqat uyaladi, balki hurmatni ham namoyon qiladi². Konfutsiyning qadimiy qaydlarida "qonun" va "marosim" qarama-qarshi yo'nalishda ajralib, go'yo ikkilik qarama-qarshilikni hosil qiladi. Siyosiy hokimiyat siyosiy xulq-atvorning namoyishkorona harakati tavsiflanadi, bu yerda asosiy rol marosimlarga beriladi, siyosiy jarayonlarda esa dabdaba va tantanavorlik asosiy o'ringa chiqadi. Misol uchun, Xitoyni jadal modernizatsiya qilish va iqtisodiy sohadagi ulkan rejalar bo'yicha e'lon qilingan siyosiy yo'nalishi xalqaro hamjamiyat tomonidan biroz shubha bilan qabul qilindi, bu esa Xitoy dabdabasi va tantanali siyosiy an'anaga haslik sifatida ko'rildi. Biroq, Xitoy misli ko'rilmagan iqtisodiy o'sish sur'atlariga erishdi. Dunyo Xitoyning rivojlangan davlatlar qatoriga qo'shilishi, mamlakatning jadal iqtisodiy o'sishning "oltin yigirma yili"ga kirishi (1991-2010) bilan bog'lashadi. 1991 yilda Xitoyning yalpi ichki mahsulot bo'yicha dunyoda AQSh va Yaponiyadan keyin uchinchi o'ringa kirishi keng xalqaro shovshuvlarga sabab bo'ldi.

Xitoy mafkurasining asosiy shakllantiruvchi tamoyili muallifi Konfutsiyning fikricha, xalqni boshqarish ularning tarbiyasi bilan bog'liq: Xitoyda boshqaruv avvalo o'zlikdan boshlanishini va axloqiy tozalanishni anglatadi. Hozirgi Xitoyning siyosiy va mafkuraviy lug'ati "Syaokan jamiyati", "jamiyatni har tomonlama qurish", "barkamol jamiyat" kabi tushunchalar bilan boyitilishi bejiz emas. Xu Szintaoning fikricha, barkamol sotsialistik jamiyatning asosiy belgilari demokratiya va huquq, tenglik va adolat, ishonch va tinchlik, osoyishtalik va tartib-intizomga amal qilish, inson va tabiatning uyg'un yashashi³ bilan bog'lanadi. Xitoy sivilizatsiyasining rivojlanishi kontekstida Xitoyni modernizatsiya qilish jarayonining yo'nalishi

¹ См.: Малявин В.В. Искусство управления. М., 2003. С. 5.

² Конфуций. Уроки мудрости. М., 2003. С. 58.

³ Материалы IV пленума ЦК КПК XVI созыва. Сент. 2004.

xalqni qayta tiklash va birlashtirishga qaratilgan, jumladan, nafaqat XXR tarkibiga kirgan Gonkong va Makao, balki Tayvan ham yaxlitlikni tashkil etadi. Siyosiy madaniyatning an'anaviy qadriyatlari xorijda yashovchi xitoy va xitoylik vatandoshlarni global xitoy hamjamiyatiga birlashtir orqali mustahkamlanadi.

Xitoy siyosatining kelib chiqishini o'rganishda an'analarning hokimiyatning zo'ravonlik qilmaslik bilan bog'liqligini ko'rish mumkin. G'arb mamlakatlari Xitoyni inson huquqlarini buzayotgani va hukumat jamiyatga nisbatan haddan tashqari shafqatsizligini qoralashdan to'xtamaydi. Xitoyning G'arb bilan munosabatlarining yana bir keskinlashishi 1989 yil iyun oyida Tyananmen maydonidagi fojiali voqealar tufayli yuz berdi. Qoidaga ko'ra, umume'tirof etilgan tartibdan chetga chiqish tartibsizlikka olib keladi, ya'ni Xitoy aholisining miqdoriy hajmini hisobga olgan holda yanada katta o'zboshimchaliklarga olib keladi. Imperator Tayzsnngning Tang⁴ siyosiy tafakkurining qadimiy maqolida shunday deyilgan: "Hukmdorning tayanchi – davlat, davlatning tayanchi – xalq, xalq bezovta bo'lsa, davlat xavf ostida, davlat xavf ostida bo'lsa, hukmdor halok bo'ladi⁵. Shu bois, Xitoy hukumati, agar kerak bo'lsa, G'arb nuqtai nazaridan har qanday jamoat tartibini buzishni qattiq bostiradi. Bu boshqa Osiyo davlatlari va xalqlariga ham xosdir. Jamiyatda hukmron bo'lgan dunyoqarash tizimi, jamiyat va inson haqidagi qarashlar odamlarning xulq-atvoridagi birhilliklarni shakllantiradi. Qarashlar tizimi siyosiy madaniyatda namoyon bo'lishining mustahkamlovchi shakli sifatida hokimiyatni oqlash vazifasini ham bajaradi. Qadimgi Xitoyning kuchi va siyosiy strategiyasining samaradorligi sinologlar shunday izohlaydilar: "Qo'rquv, xitoylar tomonidan favqulodda keskinlik bilan his qilingan va siyosatning an'anaviy merosimini butun hayotning muqaddas qo'rquvi sifatida ta'kidlagan. Tahdid va uning ijrosi o'rtasidagi bo'shliq, hokimiyatni amalga oshirishdagi siyosiy strategiya uchun maydon yaratadi. Siyosat sohasi munosabatlar bilan belgilanadi bir tomondan, biz hech qachon amalga oshirib bo'lmaydigan va haqiqatda hatto zo'ravonlik yo'qligini kuzatamiz, boshqa tomondan, insoniyat jamiyati qoidalari shavqatsiz haqiqiy harakatlarini kuzatamiz⁶. Siyosatning donoligi - zo'ravonlikni tan olmasdan ishlatish qobiliyatidir. Bundan Xitoy siyosiy hokimiyati genezisidagi ikkita qo'sh tushuncha – qo'rquv va tartib paydo bo'ladi.

Xitoy siyosiy mulohazalarida ba'zan juda murakkab siyosat tushunchalari mavjud bo'lib, ular Yevropaliklarning Xitoy hokimiyatining cheklanmaganligi haqidagi fikrlariga to'g'ri kelmaydi. Siyosiy tizimlarning odatiy G'arb tasniflari - monarxiya, demokratiya, anarxiya buni tushunishga tushunishga yordam bermaydi. Shunday qilib, Xitoy siyosiy tafakkurining muloxazalarida quyidagicha o'qiladi: "Qo'l ostidagi odamni o'ziga bo'ysundirmoqchi bo'lgan boshliq avvalo uning qalbida chuqur qo'rquv uyg'otishi kerak, shunda u ogohlantirish vazifasini o'taydi"⁷. Boshqa davlatlari vakillari tomonidan yaxshi tushunilgan bu strategiya zamonaviy Xitoyning Tayvanga nisbatan siyosatini ma'lum darajada tushuntiradi. XXR orolning o'z mustaqilligini e'lon qilishiga yo'l qo'ymaslik uchun Tayvanga qarshi harbiy kuch ishlatish bilan tahdid qilmoqchi. Akademik M.L.Titarenko shunday tushuntiradi: "1980-yillardan boshlab Xitoyning tashqi siyosati asosan tinchliksevarlik edi, yagona istisno sifatida vaqti-vaqti bilan Tayvan oroliga qarshi harbiy kuchlarning namoyishi bilan kuzatilgan. Biroq, bu kabi harakatlar XXRda mamlakatning yuqori rahbarlariga ma'lum siyosiy yoki harbiy-siyosiy doiralar ko'lamida

⁴ Династия Тан (618–907 гг.), согласно классической периодизации политической истории Китая.

⁵ Попова И.Ф. Политическая практика и идеология раннетанского Китая. М., 1999. С. 149.

⁶ Малявин В.В. Искусство управления. С. 13.

⁷ Стратегема 26 «Грозить софоре, указывая на тутовник» из трактата «Тридцать шесть стратагем» 9Цит. по: Малявин В.В. Указ. соч. С. 396).

mavjud”⁸. Xitoydagi ommaviy tartibsizliklari jamiyat va davlat uchun jiddiy xavftug‘diradi va o‘z oqibatlari bo‘yicha harbiy amaliyotlarga tenglashtiriladi. Sun Tszining urush san‘ati harbiy-siyosiy ta‘limotida tasvirlanganidek, Vey Lyao yuqoridagi strategiyaga izoh beradi⁹. G‘arbliklar hokimiyatning bunday ko‘rinishlarini uning o‘zboshimchalik xususiyatlariga ham bog‘lashlari mumkin. Biroq, bu davlatda tartib o‘rnatishning an‘anaviy yondashuvi bo‘lib, u azaldan bo‘ysunish va qo‘rquvga asoslangan. “Qadimda o‘z qo‘shinining yarmini o‘ldirishga qodir bo‘lgan qo‘mondon eng zo‘r hisoblanardi. Uning ortidan o‘zining yuzlab qo‘l ostidagilarini o‘ldirishi mumkin bo‘lgan kishi borardi. Va har o‘ndan birini jazolay oladigan qo‘mondon eng yomoni hisoblangan. Armiyaning yarmini jazolashga qodir bo‘lgan kishi o‘z kuchini butun dunyoga tarqata oladi. Qo‘shinning o‘ndan bir qismini o‘ldirishga qodir bo‘lgan kishi qolganlarga bo‘ysunishi kerak edi”¹⁰.

Yuqorida aytilganlarga asoslanib, siyosat mafkuraning tabiati va jamiyatning siyosiy madaniyati haqidagi Xitoy g‘oyalarining ikkita asosiy xususiyatini ajratib ko‘rsatish mumkin. Birinchisi, siyosat odamlarni so‘zsiz, umuminsoniy bog‘liqlik bilan bog‘laydi va barcha tirik mavjudotlarning eng ichki uyg‘unligi maydoni sifatida qaraladi. Odamlarning so‘zsiz aloqasi va kuchning o‘z-o‘zidan namoyon bo‘lishi shundan iboratki, “Buyuk yo‘li” odamlarning birgalikdagi hayotiga imkon beradi va har bir insonning hayotdagi o‘rnini belgilaydi, lekin bu odamlar har kuni foydalanadigan narsadir. Ikkinchidan, funksional ma‘noda siyosat o‘rnatish emas, balki javob berish xarakterida edi. Siyosatga oid an‘anaviy xitoy qarashlariga asoslanib, sinologlar shunday ta‘kidlaydilar: “Xitoy hukumatining g‘ayrioddiy ta‘sirchanligiga hayron bo‘lmaslik mumkin emas, ular itoatkor bo‘lishga, kerak bo‘lsa, ulkan xalq ommasini safarbar qilishga va yo‘naltirishga qodir va deyarli majburlashsiz erishiladi. O‘rta imperiya aholisining aksariyati nafaqat davlat amaldorini, balki uning kichik xizmatchilar orasidan vakillarini ham ko‘rmasdan vafot etdilar. Lekin Xitoyda tartib bo‘lmagan, deb kim ayta oladi?”¹¹.

Xitoyning siyosiy va falsafiy tafakkuri siyosat asoslari haqidagi xitoylik g‘oyalarning metaforik, ramziy va falsafiy chuqurligi bilan ajralib turadi. Xitoy tushunchalarida hokimiyat namoyon bo‘lishi o‘z-o‘zidan emas, balki tabiatda sodir bo‘ladigan jarayonlarga o‘xshashlik kabi xisoblashgan, o‘zboshimchalikni istisno qiladigan tabiatga tenglashtirilgan. Biroq, ayni paytda, real siyosat jamiyat hayotini har tomonlama tartibga solishni rad etmaydi, bu esa qattiq byurokratik boshqaruv tizimini nazarda tutadi. An‘anaviy hokimiyat tushunchasi qadimgi Xitoy siyosiy tafakkuridan ajralmasdir. Bugungi kun nuqtai nazaridan xitoycha xususiyatga ega siyosiy islohotlarning eng muhim yo‘nalishi an‘anaviy qadriyatlarga asoslangan siyosiy va ma‘naviy madaniyatni uyg‘un rivojlantirish yo‘nalishi hisoblanadi.

Xitoyda mafkuraning asosiy mazmuni sub‘ektning tevarak-atrofdagi voqelikka siyosiy jarayonlarga munosabatini ifodalovchi g‘oyalardan iborat. Ushbu mafkura ijtimoiy qadriyatlar va ijtimoiy ideallarni shakllantirishda keng o‘rin egallab, ularni zabt etish va amalga oshirish uchun insonlarning harakatlari yo‘naltirish kuchi sifatida qaraladi. Shu o‘rinda, siyosiy mafkuraning ijtimoiy maqsadni ifodalovchi kuchi, ommani o‘z ichiga olgani va ularni tashkil qilgan qamrovi ijtimoiy tuzumlarni yo‘q qilishga va boshqaruvni mustahkamlashga qodir kuchli moddiy kuchga

⁸ Кузык Б.Н., Титаренко М.Л. Китай – Россия 2050. С. 574–575.

⁹ Следует отметить, что широчайшее распространение комментаторской литературы тормозило развитие культуры и науки в Китае, поскольку шел процесс не приращения и создания новых знаний, а процесс «переваривания» древнейших канон.

¹⁰ Малявин В.В. Искусство управления. С. 398.

¹¹ Малявин В.В. Искусство управления. С. 11.

aylanadi. Barqaror ijtimoiy tizimlarda siyosiy mafkura jamiyatni davlat atrofida birlashtirib, tayanchi bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu mujassamlashtiruvchi vazifani amalga oshirish mafkuraviy jarayonda jamiyatning yuqori tuzilma tizimining muayyan tarkibiy qismi sifatida amalga oshiriladi. Mafkuraviy jarayonlarda mafkuraviy shakllanishlarning paydo bo‘lishi, rivojlanishi, targ‘iboti va ularni omma ongiga joriy etishning butun jarayoni bosqichma bosqich amalga oshiriladi. Mafkuraviy jarayon o‘ziga xos mazmun va maqsadga ega bo‘lgan bir qator sifat jihatidan farq qiluvchi elementlarni o‘z ichiga oladi, bularga mafkuraviy shakllanishlarning rivojlanish sub’ekti, uning tarqalish jarayoni, ta’sir qilish ob’ekti, sub’ekt va sub’ekt o‘rtasidagi tartibga solish va qayta aloqa mexanizmlari o‘zaro aloqa amalga oshirib ob’ekt va boshqalarni ta’sir doirasiga oladi.

XULOSA

Bugungi Xitoyning globallashtirish jarayonidagi mafkuraviy tamoyillar strategik mavqei belgilaydi. Xitoy rahbariyati tomonidan rejalashtirilayotgan taraqqiyot rivojlanishi an’anaviy modernizatsiya konsepsiyasiga to‘g‘ri kelmaydi, ya’ni an’anaviy konsepsiya kapitalistik munosabatlarning rivojlanishini nazarda tutadi. XXRda mafkursiga monand ravishda postkapitalistik, kommunistik formatsiyani birinchi bosqichi – sotsializmni shakllantirish maqsadi qo‘yildi. Shu sababli, Xitoy jamiyatidagi o‘zgarishlarni baholash uchun modernizatsiya tushunchasidan keng ma’noda jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, madaniy va ma’naviy asoslarini turli xil siyosiy mafkuraviy yangiliklar va g‘oyalarni takomillashtirishlar orqali chuqur yangilash sifatida ishlatish kerak. Xitoyda jamiyatning o‘zgarishi innovatsion yo‘ldan borishga asoslangan. Xitoy ijtimoiy munosabatlarni tubdan takomillashtirib, sotsialistik inqilobni amalga oshirdi. Ushbu o‘zgarishlar natijasida Xitoy jamiyati qoloq jamiyat o‘tmishining qismatida emas, balki yetakchi sotsialistik kelajakning timsoliga aylandi. Xitoyda shakllanish jihatidan G‘arbdan sakrab o‘tishga imkon beradigan yo‘l kerak emas edi. Xitoy modernizatsiyasining o‘ziga xos xususiyati shundan iboratki, u sotsialistik ongli siyosat sifatida amalga oshiriladi, ya’ni, rivojlangan davlat maqsadi bilan o‘zining an’anaviy yo‘lini davom ettiradi. Biroq, Xitoyda nafaqat ijtimoiy inqilob mamlakatni modernizatsiya qilish uchun xizmat qiladi, an’anaviy tor ma’noda keng ijtimoiy yangilanishni amalga oshirish vositasi sifatida qaraladi. Jumladan, mamlakat taraqqiyotida kapitalizm darajasiga erishish ko‘zlangan deyilsada, kapitalistik G‘arbdan ilg‘or texnologiya va ishlab chiqarishni tashkil etish zarurati haqida raqobatlashadi. Xitoy sotsializmi nazariyasiga muvofiq bozor mexanizmlaridan foydalanishga sotsializm bosqichida foydalanish zarur deb hisoblaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Малявин В.В. Искусство управления. М., 2003. С. 455.
 2. Конфуций. Уроки мудрости. М., 2003. С. 580.
 3. Материалы IV пленума ЦК КПК XVI созыва. Сент. 2004.
 4. Попова И.Ф. Политическая практика и идеология раннетанского Китая. М., 1999. С. 149.
 5. Малявин В.В. Искусство управления. С. 413.
 6. Стратегема 26 «Грозить софоре, указывая на тутовник» из трактата «Тридцать шесть стратегем» Цит. по: Малявин В.В. Указ. соч. С. 396).
 7. Кузык Б.Н., Титаренко М.Л. Китай – Россия. С. 575.
- Малявин В.В. Искусство управления. С. 398.